

BUITENGEWOON

 Bedrijfsopleiding 'leiden van moreel beraad'
bijeenkomst 1 - principe ethiek

Tilburg 2021

docent/trainer: Ad van Kuyck

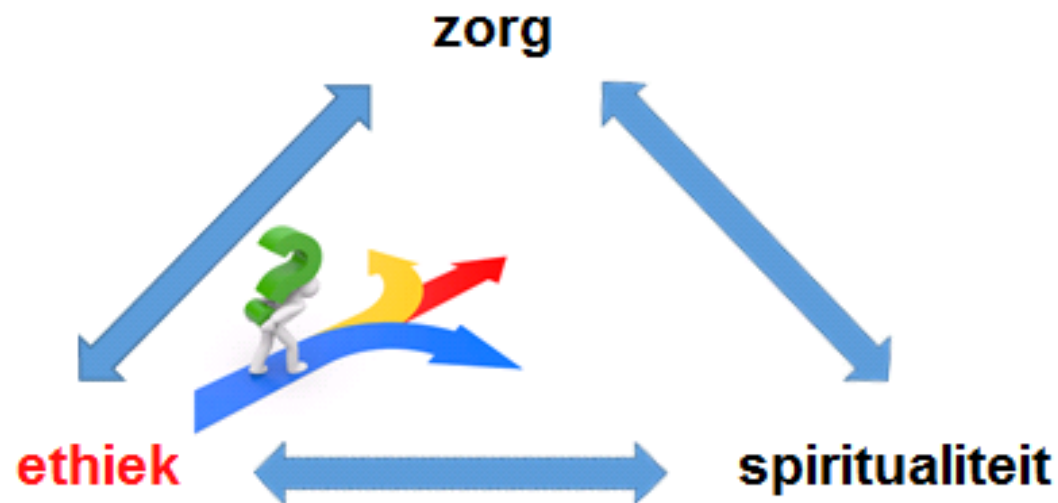

- eerste uur kennismaking – ethiek als benadering
- tweede uur principe ethiek
- derde uur ethisch redeneren volgens principes

eerste uur kennismaking – ethiek als benadering

Kennismaking

- Vorm tweetallen
- Tweetallen interviewen elkaar gedurende 5 minuten per persoon
- De onderwerpen kunnen zijn: naam – functie – organisatie - waarom er voor de zorg is gekozen? wat goede zorg is?...
- Na 10 minuten stelt iedere cursist zijn medecursist voor aan de groep

totalbenaderingen

totaalbenaderingen

levensbeschouwelijk →

ethisch →

esthetisch →

→

deelbenaderingen

sociaal →

financieel →

medisch →

verpleegkundig →

psychologisch →

seksueel →

..... →

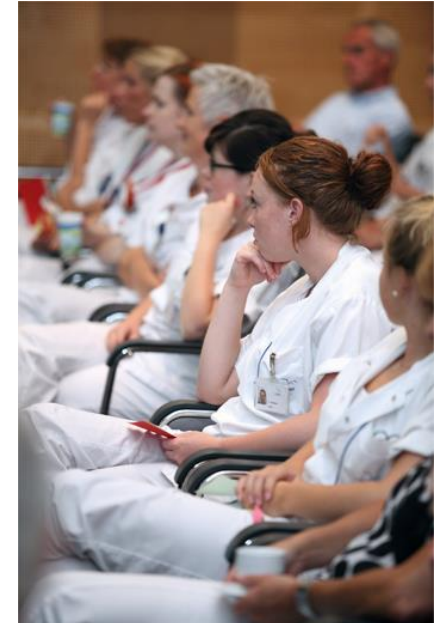
Weiher 1993

Professionele geestelijke begeleiding exploreert, benoemt, activeert en ontgrenst de interactie tussen enerzijds de structuurlijnen (tijd en ruimte) en anderzijds het perspectivische (levensvisie) waardoor herijking van de zinvinding mogelijk wordt.

ethiek stelt de vraag:
hoe kunnen we
goed handelen
bevorderen?

op deze vraag
is geen standaard
antwoord mogelijk

WAAROM ETHIEK IN DE KLINIEK?

1. omdat mensen morele wezens zijn
2. de zorgpraktijk intrinsiek moreel is
3. wat morele goede zorg is niet buiten context betrokkene(n) besproken kan worden
4. professionals reflectie nodig hebben om professionaliteit te behouden en te vergroten
5. goed voor motivatie professionals, voorkomt morele stress (en ziekteverzuim)

MENSBEELD

het idee dat mensen hebben over
'wat een mens eigenlijk is',
bepaalt in belangrijke mate welke
ethische vragen ze hebben

zorgende
mensbeeld

autonome
mensbeeld

zorgende
mensbeeld

autonome
mensbeeld

Ter nagedachtenis aan ons ma

L N
Louisa Adriana Maria

☆ 1 mei 1944
† 9 december 201

*EEN
MOEDER
IS EEN
LICHTJE
DAT NOOIT DOOFT
IN JE HART
EN IN JE
HOOFD*

Wat is ethiek?

ETHISCHE VISIES

BEGINSELENETHIEK

GEVOLGENETHIEK

DEUGDENETHIEK

Gestructureerd peinzen

deugdenethiek
Zorgethiek
moreel beraad

Joan Tronto

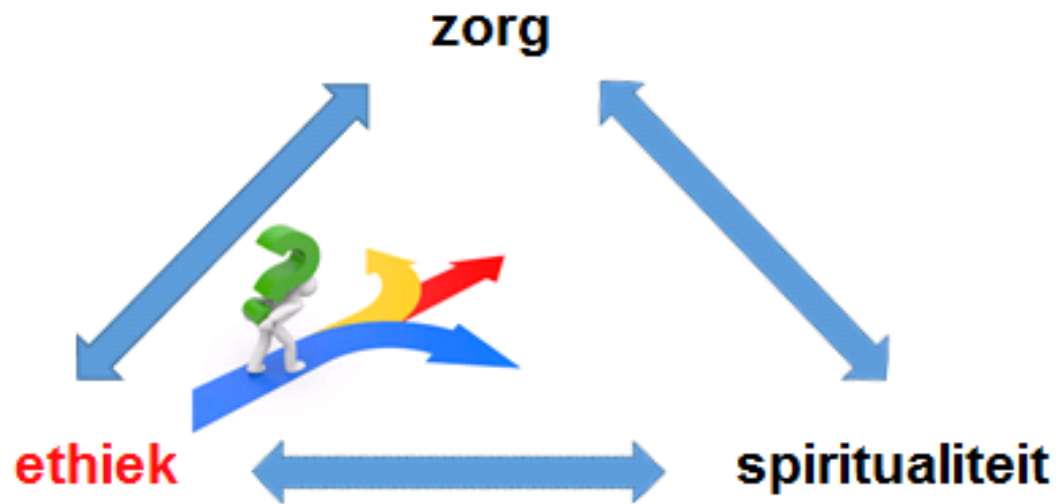
beginselenethiek
Principe ethiek
moreel beraad

Beauchamp en Childress

tweede uur principe ethiek

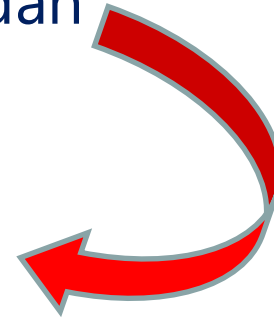

moedig – ... – uit op vriendschap – analytisch – oprecht –
verantwoordelijk – gemakkelijk – collegiaal – deugdzaam –
integer – respectvol – kritisch – uit op traditie – intelligent – op
zoek naar zekerheid – ... – stabiel – onevenwicht – eigenwijs –
rechtvaardig – uit op eigen gewin – doorzetter – gemakzuchtig
– hulpvaardig – afhankelijk – gelijkgezind – solist – uit op
waarheid – open – gemakzuchtig – gesloten – hulpvaardig – lui
– ondernemend – onzeker – egocentrisch – duidelijk – minder
intelligent – uit op waardering – wijs – eigen belang –
...verantwoordelijk – gemakkelijk – collegiaal – deugdzaam –
integer – respectvol – kritisch – uit op traditie – intelligent – op
zoek naar zekerheid – ... – stabiel – onevenwicht – eigenwijs –
rechtvaardig – uit op eigen gewin – doorzetter – gemakzuchtig

sommige antwoorden overtuigen meer dan andere antwoorden, en met reden

pleidooi voor een goed ethisch gesprek

-moreel counselen

-moreel beraad/ethisch redeneren (30 min)

-inleiding

-principe ethiek of

-zorgethiek

-op verzoek uitgebreid gesprek: Utrechts stappenplan

artikel: Over-behandelen...
blz.76-92

over belangrijke principes

moreel beraad/ethisch redeneren: principe ethiek

- respect voor autonomie: de wens van de patiënt zoveel mogelijk respecteren
- weldoen: zoveel mogelijk het welzijn van mensen bevorderen
- niet schaden: mensen geen schade toebrengen
- rechtvaardigheid: de ene persoon niet anders behandelen dan de andere persoon met dezelfde behoefte of zorgvraag

een goede casus voor moreel beraad
is een casus die één van de deelnemers
aan het beraad zelf heeft meegemaakt
en te denken geeft

onderbuikgevoel- onrust- woelen in bed-zit niet lekker

verder moet het een verhaal zijn
met een morele lading en moet het
een casus zijn die voor de andere
deelnemers interessant is (herkenbaar)

Ethische vraag:

- formulering moet neutraal zijn
- in de vraag een persoon voorkomen wiens gedrag centraal staat
- gaan over datgene waarover je je het meeste druk maakt
- het moet een vraag naar iets zijn waarover je van mening verschilt

moeten', 'dienen', of 'behoren' te doen...

- mogen wij... (mag ik)
- moeten wij... (moet ik)
- is het goede zorg om...
- is het verantwoord om...

Masterscriptie van Ankie Combee

de ethische vraag

aanbevelingen

- ETZ methode: ethische vraag principe ethiek beter formuleren en positioneren
- gespreksleiders opleiden
- alle disciplines betrekken + eventueel patiënt + naasten
- verwachtingen en doelen bij aanvang bespreken
- geestelijk verzorger
- tips uitwisselen andere ziekenhuizen

Schuilt er kracht in de daad van moreel beraad?

Een zorgethische studie naar moreel beraad in de praktijk van het Elisabeth-TweeSteden Ziekenhuis

aanbevelingen

- ETZ methode: ethische vraag principe ethiek beter formuleren en positioneren
- gespreksleiders opleiden
- alle disciplines betrekken + eventueel patiënt + naasten
- verwachtingen en doelen bij aanvang bespreken
- geestelijk verzorger
- tips uitwisselen andere ziekenhuizen

Stel een ethische vraag

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

1 respect voor autonomie – 2 weldoen – 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

1 respect voor autonomie – 2 weldoen – 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Casus 10

Op Facebook tref je foto's aan van de afdeling IC, foto's van patiënten die verzorgd worden. Jij bent werkzaam op deze afdeling. Dat personeelsleden op de intensive care kiekjes van elkaar nemen, is bezwaarlijk. Dat iemand die foto's waarop patiënten te zien zijn, ook nog eens op facebook plaatst ...

Casus 1

Dhr. A heeft een heupgewricht laten terugkwaartieren. Hij is nu nog lang niet hersteld en hij kan de heupgewricht niet gebruiken.

Casus 2

Mevrouw B heeft een niertransfusie nodig. Haar familieleden komen niet met haar mee naar de bloedbank.

Casus 3

Mevrouw C heeft een gevolg van een verpleegkundige twee kleine kinderen in de familie.

Casus 4

Bij een longkankerbehandeling met behulp van de familiearts.

Casus 5

Mw. D heeft verlamd en ernstig zieke. Ze heeft te eten gebracht. Ze heeft boterhammen en genoeg aangenomen. Ze heeft door wijzen verdrietig waarom ze niet meer kan leven. Ze heeft minder eten.

Casus 6

Een patiënt krijgt verpleging in haar woonkamer. Ze heeft haar te rijkdom.

Casus 7

De heer G. ter velde (69 jaar) kreeg toenemende pijn in de rechterheup. Bij onderzoek werd ernstige artrose van het rechterheupgewricht vastgesteld. De orthoeped adviseerde om het heupgewricht operatief te vervangen. De heer had op een Amerikaanse website over heupvervangende een ideale heupprothese gezien. Het bleek om een prototype te gaan dat nog in ontwikkeling was. De prothese kostte ongeveer vijfmaal het bedrag dat hiervoor in Nederland gebruikelijk is. In het ziekenhuis werd een ander type prothese gebruikt waarmee al jaren goede resultaten werden geboekt. De medische directie weigerde om medische maar vooral om financiële redenen de prothese te bestellen.

Casus 8

Een paar zou gaan 10 liter zuur droommelk was. Aan gegeven vonden onenigheid op tegen.

Casus 9

Mevrouw heeft hersenbleed. Mevrouw heeft ze septisch terminaal beleid.

Stel een ethische vraag

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

BUITENGEWOON

1 respect voor autonomie – 2 weldoen - 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Casus 1

Dhr. A heeft gisteren een nieuwe heup gekregen. Hij is laat terug gekomen en heeft net voor het eerst een kwartiertje op een speciale stoel gezeten. Ondanks dat hij nog lang niet fit is en de kans op uit de kom schieten van de heup groot is, wil hij perse gaan roken. Daarvoor moet hij naar de andere kant van het ziekenhuis om naar buiten te kunnen.

Stel een ethische vraag

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

BUITENGEWOON

1 respect voor autonomie – 2 weldoen - 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Casus 2

Mevrouw E, 51 jaar oud, is getuige van Jehova. Mw. heeft een niertrans-plantatie ondergaan. Omdat de nieuwe nier nog niet goed functioneert, daalt het bloedgehalte van de patiënte. Een bloedtransfusie is de enige manier om het bloedgehalte te verbeteren. Zij besluit te kiezen voor de transfusie. Zij wil echter niet dat haar man en de rest van de familie iets over deze (stiekeme) behandeling te weten komen. Na het bezoeken vraagt de zoon van mevrouw hoe het met het bloedgehalte van zijn moeder is gesteld.

Stel een ethische vraag

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

1 respect voor autonomie – 2 weldoen - 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Casus 3

Mevrouw de B., 45 jaar oud, is opgenomen in verband met een ileus ten gevolge van metastasen van borstkanker.

Mevrouw is terminaal patiënt en wordt op een eenpersoonskamer verpleegd waar ze in alle rust afscheid kan nemen van haar gezin met twee kleine kinderen, haar familie en vrienden.

Inmiddels ligt mevrouw zes weken op deze kamer en wordt er gesproken over een "verkeerd bed".

Stel een ethische vraag

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

BUITENGEWOON

1 respect voor autonomie – 2 weldoen - 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Casus 4

Bij een 76 jarige vrouw van niet Nederlandse afkomst is Longkanker geconstateerd. Bij nader onderzoek is gebleken dat de tumor is uitgezaaid. Hierdoor is geen curatieve behandeling meer mogelijk.

De familie had al een niet pluisgevoel en heeft de zaalarts gevraagd om de negatieve uitslag niet aan de patiënt te vertellen. wat doe je?

Stel een ethische vraag

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

BUITENGEWOON

1 respect voor autonomie – 2 weldoen - 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Casus 5

Mw. heeft 3 jaar geleden een groot CVA gehad. Rechtszijdig is ze geheel verlamd en ze heeft afasie. Mw is in de laatste 6 maanden al 2 keer ernstig ziek geweest maar mede door dat ze blijft eten krabbelt ze er elke keer weer bovenop. Zodra Mw. eten ziet, gaat haar mond open en begint ze te eten. Ze kan met haar linker hand nog zelf het eten naar haar mond brengen. Mw. krijgt op verzoek van haar familie niet meer dan 2 boterhammen of een klein portie warm eten. Familie denkt dat Mw. daar genoeg aan heeft. Echter als je meer aanbiedt eet ze dat ook op. Ze krijgt de afgesproken hoeveelheid op haar bord. Maar soms geeft ze door wijzen en kreunen aan dat ze nog meer wil eten. Ze wordt ook verdrietig als we haar niet begrijpen. Er is geen medische indicatie waarom ze minder zou moeten eten. Het is duidelijk voor iedereen dat Mw lichamelijk steeds meer inlevert. Familie denkt te weten dat mw. dit soort leven nooit had gewild. Ze hopen haar einde te bespoedigen als ze minder eten aangeboden krijgt.

Stel een ethische vraag

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

BUITENGEWOON

1 respect voor autonomie – 2 weldoen - 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Casus 6

Een patiënte, 84 jaar oud, neemt geen eten meer aan van de verpleging. Ze is het leven moe en weigert voedsel. De echtgenoot van deze vrouw dwingt haar te eten door voedsel in haar mond te duwen en tegelijkertijd boos en dreigend op haar te reageren. Jij staat bij de deur en neemt dit schouwspel waar. Wat doe je?

Stel een ethische vraag

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

BUITENGEWOON

1 respect voor autonomie – 2 weldoen - 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Casus 7

De heer G. ter velde (69 jaar) kreeg toenemende pijn in de rechterheup. Bij onderzoek werd ernstige artrose van het rechterheupgewricht vastgesteld. De orthopeed adviseerde om het heupgewricht operatief te vervangen. De heer had op een Amerikaanse website over heupvervanging een ideale heupprothese gezien. Het bleek om een prototype te gaan dat nog in ontwikkeling was. De prothese kostte ongeveer vijfmaal het bedrag dat hiervoor in Nederland gebruikelijk is. In het ziekenhuis werd een ander type prothese gebruikt waarmee al jaren goede resultaten werden geboekt. De medische directie weigerde om medische maar vooral om financiële redenen de prothese te bestellen

Stel een ethische vraag

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

BUITENGEWOON

1 respect voor autonomie – 2 weldoen - 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Casus 8

Een paar maanden geleden hadden wij op de afdeling een mevrouw die zou gaan overlijden ten gevolge van kanker. Mevrouw was benauwd, had 10 liter zuurstof en een morfiepomp. De arts wilde dat er een dormicumpomp gestart zou worden aangezien mevrouw erg onrustig was. Aan het bed zat familie. Op het moment dat wij uitleg hadden gegeven van het belang van de pomp en deze aan wilden sluiten bleek er onenigheid te zijn binnen de familie. Een van de kinderen was daar fel op tegen.

Stel een ethische vraag

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

BUITENGEWOON

1 respect voor autonomie – 2 weldoen - 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Casus 9

Mevrouw Timmermans (93 jaar oud) is opgenomen na een hersenbloeding. Uit de CT-scan blijkt ook een tumor bij de hypofyse. Mevrouw is bekend met mammacarcinoom en longmetastasen. Verder heeft ze schildkliercarcinoom en zijn er lymfeklieren verwijderd. Eenmaal op de afdeling is mevrouw bedlegerig en niet aanspreekbaar. Ook blijkt mevrouw een pneumonie te hebben en septisch te zijn. De toestand van mevrouw verslechtert, mw. is terminaal. De dochter van mevrouw wil verdere behandeling (volledig beleid).

Stel een ethische vraag

Welke waarden zijn in het geding en botsen?

BUITENGEWOON

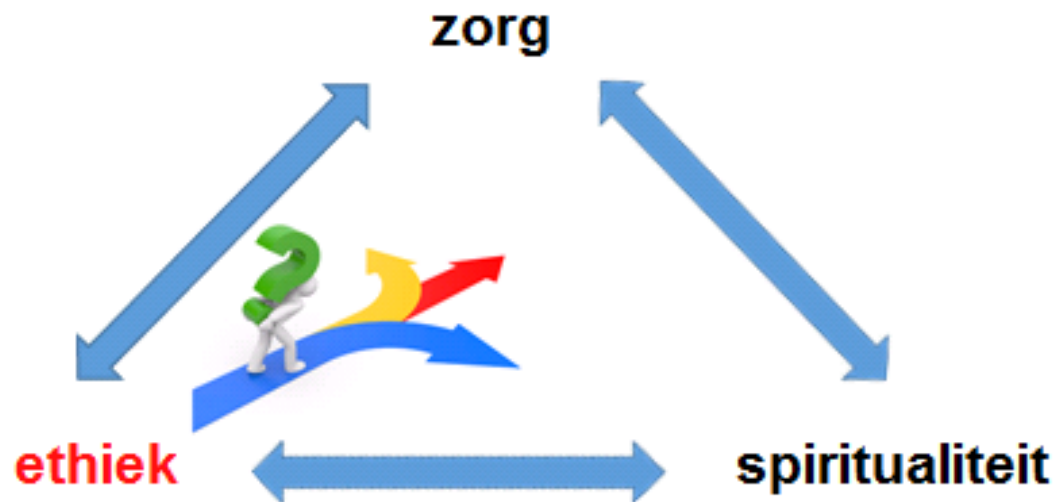
1 respect voor autonomie – 2 weldoen - 3 niet schaden – 4 rechtvaardigheid

Casus 10

Op Facebook tref je foto's aan van de afdeling IC, foto's van patiënten die verzorgd worden. Jij bent werkzaam op deze afdeling. Dat personeelsleden op de intensive care kiekjes van elkaar nemen, is bezwaarlijk. Dat iemand die foto's waarop patiënten te zien zijn, ook nog eens op facebook plaatst ...

derde uur moreel beraad/ethisch redeneren
volgens ETZ Methode

overlegmethode voor ethiek in de praktijk

- Nijmeegse methode voor moreel beraad: concrete casus
- Utrechtse methode voor structurering van ethische reflectie
concrete casus
- Socratische methode: algemeen-concrete casus-algemeen
- Zorgethisch gespreksmodel van Hans van Dartel: concrete casus
- ETZmethode voor ethisch redeneren in 30 minuten: concrete casus

ETZ-methode van ethisch redeneren

■ (deugdenethiek) zorgethiek – moreel beraad

1 wat is je eerste gevoel bij de casus?

2 welke informatie ontbreekt?

3 bespreken zorgcirkel van Tronto:

4 welke keuzes maken we en hoe gaan we verder?

ETZ-methode van ethisch redeneren

gevolgenethiek – moreel beraad

- 1 wat is je eerste gevoel bij de casus?
- 2 welke informatie ontbreekt?
- 3 wat is de gewenste situatie?
- 4 wat is de ethische vraag in het licht van schaarste?
- 5 ethische uitgangspunten:

gelijkwaardigheid
rechtvaardigheid
het willen redden
van zoveel mogelijk
levens

- 6 welke keuzes maken we en hoe gaan we verder?

ETZ-methode van ethisch redeneren

■ principe ethiek – moreel beraad

- 1 wat is je eerste gevoel? (wat schuurt er?)
- 2 welke informatie ontbreekt?
- 3 wat is de gewenste situatie?
- 4 wat is de ethische vraag?
- 5 welke principes/waarden zijn in het geding?

Jouw casus in vogelvlucht

principes	kernwaarden organisatie bv	waarden afdeling of team bv
-respect voor autonomie -weldoen -niet schaden -rechtvaardigheid	-passie -open -presteren -flexibel	-respect -professionaliteit -samenwerking

6 hoe gaan we verder?

verbatimbespreking + kort verslag moreel beraad

bijeenkomst 3:

...

verbatimanalyse 1

- /
- /
- /

aub 12 x kopiëren en
meebrengen

bijeenkomst 4:

...

verbatimanalyse 2

- /
- /
- /

aub 12 x kopiëren en
meebrengen

bijeenkomst 5:

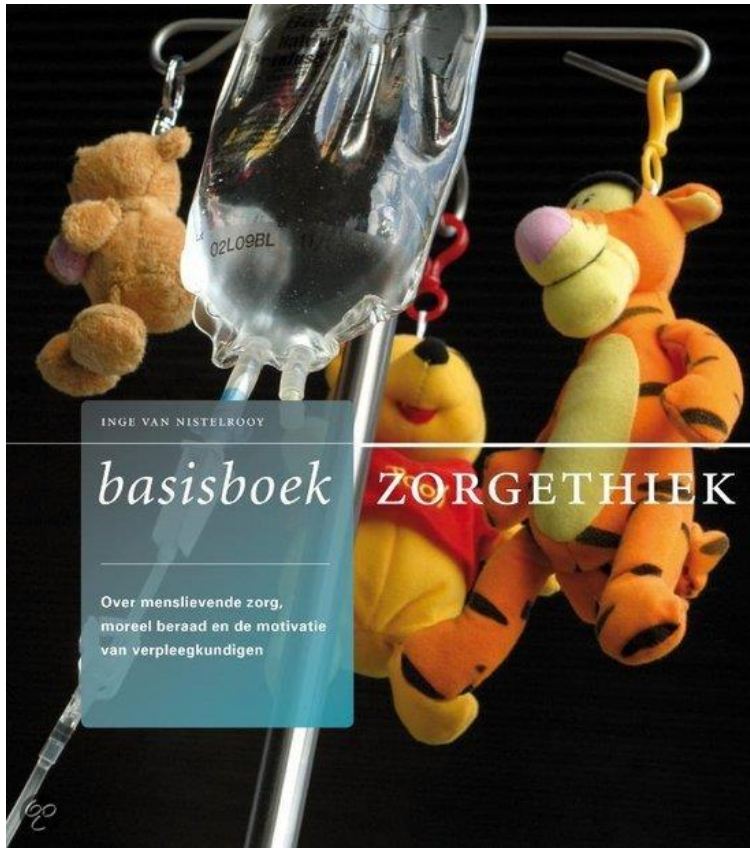
...

verbatimanalyse 3

- /
- /
- /

aub 12 x kopiëren en
meebrengen

Leeswerk/opdracht volgende bijeenkomst

Inge van Nistelrooy (2008)
Basisboek zorgethiek
Over menslievende zorg,
moreel beraad en de
motivatie van verpleegkundigen
Abdij van Berne,
Heeswijk. Blz. 50-65

*Schrijven casus klikgesprek
(goeie beleving) 10 x meebrengen